

**Explaining and criticizing the paradigmatic approach in
Western educational thoughts**

Received date: 2020.07.02 Accepted date: 2020.08.15
PP. 166-188

DOI: 10.22034/jpiut.2020.40597.2608

Mohammad Rabi Samkhanian (corresponding author)
Phd Candidate, Allameh Tabataba'i University, Tehran. Iran.
Mohammadrabisam@Yahoo.com

Irاندokht Fayyaz
Associate Professor, Allameh Tabataba'i University
ayazirandokht@yahoo.com

Abstract

Effective implementing of educational activities requires acquiring educational theories. Numerous theories have emerged throughout history from the past to the present. Understanding these theories is not an easy task. So the central question in studying educational ideas is how to understand educational theories, or in other words, educational theology. The paradigmatic approach is one of the procedures related to theorizing or theory that can help us read and understand thought, especially educational thoughts. The paradigmatic perspective in explaining scientific theories plays an important role in the formation of theories, including educational theories, basic beliefs and assumptions, and in other words, the paradigm. The paradigmatic features have three basic elements: ontology, epistemology, and methodology. The scientific theories of education according to the criterion of time can be analyzed in three parts: pre-modern, modern and post-modern paradigms. Like paradigms, education has three essential components: goals, content, and methods of instruction. The components of education are obtained by examining and analyzing the elements of paradigms. In this study, educational theories with a paradigmatic approach have been studied in the three mentioned paradigms. The method of study is descriptive-analytical. In this method, first, through studying the descriptions of educational ideas they are analyzed, and then the paradigmatic analysis of the theories of education in the modern and postmodern period is identified. In the next step, by examining the paradigmatic features of the theories, the educational components i.e. the aims, content and methods of education are extracted from the educational elements. Another part of the research findings is related to criticism. In this section, the BARDI perspective is used for comparison and criticism.

Keywords: Paradigm Approach, Paradigm Elements, Educational Components, Educational Theories, Modern, Postmodern

Effective performance of educational activities requires the acquisition of educational theories. Throughout history, from the past to the present, several theories have emerged in the field of education. Understanding these theories is not an easy task. Therefore, the main question in the study of educational opinions is how to understand and understand educational theories or, in other words, educational theology. A paradigmatic approach is one of the approaches in theorizing or theorizing that can help us to understand ideas, especially educational ideas. The paradigm view in explaining scientific theories is that in the formation of theories, including educational theories, basic beliefs and assumptions, in other words, "paradigm" play an important role. Attributes of paradigms have three basic elements: ontology, epistemology and methodology. Education, like paradigms, has three basic components: goals, content, and teaching methods. The components of education are obtained by examining and analyzing the elements of paradigms. Theories of education according to the criterion of time can be examined in three paradigms: pre-modern, modern and postmodern. In this research, educational theories with a paradigm approach have been studied in the three mentioned paradigms. The study method is descriptive-analytical. In this method, first, through a library study, educational ideas are described and then, through analytical methods, the paradigmatic characteristics of educational theories in the pre-modern, modern and postmodern periods are determined. In the next step, by examining the paradigmatic characteristics of theories, educational components, i.e. goals, content and teaching methods have been extracted. In each paradigm, criticisms can be made, which are presented at the end of the paradigms.

In this study, it has been found that theories related to the pre-modern paradigm can be divided into two categories: philosophical theories (religious idealism and religious realism) and religious theories. According to the paradigmatic elements in pre-modern reality, reality is based on realism and supernaturalism. The main basis of pre-modern epistemology is the invocation of general rationalism and deductive reasoning. In general, the nature of epistemology was of existential origin, and for this reason the fixative epistemology led to the cosmological form of the tent. Pre-modern anthropology has been influenced by the way we look at nature or its cosmological system. As Aristotle said: "Human-being is in nature and evolves in it." For Plato, perfection is the certainty of man. If nature is the perfection of man, man as a whole has an unchangeable nature. Another consequence of this kind of anthropological view is that since the whole is inherently prior to the components, then man will be digested in society or the city-state. Considering the elements of pre-modern paradigm in ontology, it can be said that in this paradigm, education tends to supernatural goals. The purpose of education in the pre-modern paradigm is to reach God or to become God-like, because the goal is ultimately to prepare the individual for salvation in the other world and to realize the divine approach. According to Augustine's theory, educational methods in schools and educational centers in the first periods of the Middle Ages were based on the following: remembrance, inner purification, contemplation and recourse to prayer.

Achieving the truth means that God relied on faith rather than reason. In the second period onwards, with the rule of Aquinas theory, educational methods became more rational. In these centuries, there was an education that is known as the scholastic method (school) and it is based on reading texts by the teacher and debating led by the teacher. This biblical and logical method is a kind of progress in comparison with the devotional method in that it leads to the cultivation of reason. In the critique of the pre-modern paradigm, it can be said that pre-modern approaches suffer from a fundamental weakness by not paying attention to other dimensions of human existence such as intellectual, physical and social. Theories related to the modern paradigm include philosophical theories that include the philosophical schools of idealism and modern realism, naturalism, pragmatism, existentialism, phenomenology, analytical philosophy, and scientific theories that include:

theories of biology, psychology, and sociology. In the modern paradigm, reality is considered natural and material. Epistemology is based on rationalism and empiricism, and in anthropology, humanism is the main concept. These elements of the paradigm shifted education towards natural goals and the existing social world. The educational methods emphasized in the modern paradigm were different according to the theories of experimental psychology and cognitive psychology. That is, in experimental psychology, objective and experimental methods were considered, and in cognitive psychology, deductive and gestalt methods were considered. The curriculum also emphasizes the experimental natural sciences and humanities. In the paradigm of modernism, although attention has been paid to the scientific dimension of education, but it has been criticized for not paying attention to other dimensions of education. But the ideas of the modern paradigm have been criticized by religious scholars and postmodern thinkers. Religious scholars have spoken of not paying attention to the spiritual dimensions and post-moderns have spoken of not paying attention to the emotional aspect of man.

Theories related to the postmodern paradigm are divided into: philosophical theories (post-structuralism, philosophical hermeneutics, and philosophical feminism), and scientific theories (the theory of complexity and turmoil in the natural sciences and the theory of constructive learning in psychology and critical theory in sociology). In the postmodern paradigm, reality is artificial and social. Epistemology is based on the idealism of relativism, and in anthropology, man has no defined identity. In the postmodern paradigm, education has no fixed and defined goals and is specified in discourse. Teaching methods emphasize criticism of dialogue. The content and curriculum is multidisciplinary and pays special attention to artistic topics. The postmodern paradigm, although emphasizing factors such as attention to individual differences and cultural multiplicity and critical discourse and individual learning, also has drawbacks, including relativism in epistemology. Opponents of postmodernism (conservatives, liberals, modernists, and analytical philosophers) argue that postmodernists are unaware of the role of education in cultural transmission. Analytical philosophers consider postmodern ideas such as empowerment, liberation, etc. to be emotional and rhetorical. The postmodern approach is like humanist modernism; That is, the educated man considers this world; in other words, turning away from paying attention to the other world.

References

- 0 Doll, W. (1993) *A Post Modern Perspective on Curricula*, Columbia University Teachers College Press.
- 0 Gotek, Gerald: (2001) *Philosophical Schools in Education* Trans. Mohammad Javad Paksrasht, Tehran: Samt Publications. (in Persian)
- 0 James, William D. (1991) *Pragmatism*, Trans. Abdolkarim Rashidian, Tehran: Islamic Revolution Education Publications. (in Persian)
- 0 Kuhn, S. Thomas (1970) *The Structure of Scientific Revolutions* (Second Edition, Enlarged), Chicago: The University of Chicago Press, P x.
- 0 Ozman and Kraver, Howard and Samuel (2008) *Philosophical Foundations of Education*, Imam Khomeini Educational and Research Institute. (in Persian)
- 0 Ritzer Geovge (1968) "Paragigm and Lyssissacialgy the Issues". *American So Ciodogical Review* 46-275-248.
- 0 Seif, Ali Akbar (2007) *Modern Educational Psychology*, Tehran: Doran Publications. (in Persian)

مجله علمی پژوهش‌های فلسفی دانشگاه تبریز

سال ۱۴ / شماره ۳۳ / زمستان ۱۳۹۹

تبیین و نقد رویکرد پارادایمی در اندیشه‌های تربیتی غرب

محمد ربیع خانیان

دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

mohammadrabisam@yahoo.com

ایراندخت فیاض (نویسنده مسئول)

دانشیار گروه تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

fayazirandokht@yahoo.com

چکیده

انجام مؤثر فعالیت‌های تربیتی مستلزم کسب نظریه‌های تربیتی است. در طول تاریخ از گذشته تا به امروز نظریه‌های متعددی در حوزه‌ی تعلیم و تربیت پدید آمده است. درک و فهم این نظریه‌ها کار ساده و آسانی نیست. بنابراین سؤال اساسی در مطالعه‌ی آرای تربیتی، چگونگی درک و فهم نظریه‌های تربیتی یا به عبارتی، نظریه‌شناسی تربیتی است. رویکرد پارادایمی از جمله رویکردها در نظریه‌پردازی و یا نظریه‌شناسی می‌باشد که می‌تواند ما را در خوانش و درک اندیشه‌ها، خصوصاً اندیشه‌های تربیتی کمک کند. دیدگاه پارادایمی در تبیین نظریه‌های علمی این است که در شکل-گیری نظریه‌ها از جمله نظریه‌های تربیتی، باورها و مفروضات اساسی و به عبارتی دیگر «پارادایم» نقش مهمی دارند. اوصاف پارادایم‌ها از سه رکن اساسی هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی برخوردارند. تعلیم و تربیت نیز مانند پارادایم‌ها دارای سه مؤلفه اساسی از قبیل اهداف، محتوی و روش‌های آموزش هستند. مؤلفه‌های تربیت از طریق بررسی و تحلیل عناصر پارادایم‌ها به دست می‌آیند. نظریه‌های تعلیم و تربیت را با توجه به ملاک زمان می‌توان در سه پارادایم پیشامدرن، مدرن و پسامدرن مورد بررسی و تحلیل قرار داد. در این پژوهش، نظریه‌های تربیتی با رویکرد پارادایمی در سه پارادایم یاد شده مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. روش مطالعه توصیفی-تحلیلی است.

کلیدواژه‌ها: رویکرد پارادایمی، عناصر پارادایم‌ها، نظریه‌های تربیتی، مؤلفه‌های تربیتی، دلالت‌های

تربیتی، پیشامدرن، مدرن، پسامدرن

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۱۲

مقدمه

در طول دوره‌های مختلف زمانی از گذشته تا به امروز، دیدگاه‌های بسیار و حتی متفاوت و گاه متعارضی در آموزش و پرورش شکل گرفته است؛ برخی فلسفی، عده‌ای مذهبی، گروهی تجربی و جماعتی فرهنگی بوده‌اند. در هر گروه از اندیشه‌ها نیز تقسیم‌بندی‌های فرعی بسیاری مشاهده می‌شود.

درک و فهم اندیشه‌های تربیتی از میان همه دیدگاه‌های مطرح‌شده، بسیار مشکل و در برخی موارد غیرممکن است. بنابراین پرسش اساسی این است که بهترین یا حداقل مناسب‌ترین روش فهم اندیشه‌های چندلایه و پیچیده صاحب‌نظران تربیتی که در طول سال‌های دراز در چارچوب‌های گوناگون ارائه شده‌اند، چیست؟

رویکردهای مطالعه فلسفه‌ها و نظریه‌های تربیتی متعدّدند، توزر این رویکردها را شامل رویکرد ایسم‌ها، اذهان بزرگ، تحلیلی، انتقادی و غیره می‌داند (Dinarvand, 2013: 12). در مطالعه دیگری رویکردهای مطالعه اندیشه‌های فلسفی و تربیتی به سه دسته اصلی رویکرد تاریخی، رویکرد مکاتب فلسفی و رویکرد متفکران تقسیم‌بندی شده است (Bootor, 1998: 79).

شاید بتوان رویکردهای مطرح‌شده را به‌عنوان راهکارهای مفید پیشنهاد کرد اما در یک ارزیابی کلی این راهکارها به دلیل نداشتن چارچوب‌های اساسی و کلی و جزئی‌نگری، مجدداً ما را در دنیایی از اندیشه‌های ناهمسان گمراه خواهند کرد. به نظر می‌رسد باید راهکار دیگری را جست‌وجو کرد. این راهکار، توجه به رویکرد پارادایمی است.

رویکرد پارادایمی

رویکرد پارادایمی از جمله رویکردها در نظریه‌پردازی و یا نظریه‌شناسی علمی می‌باشد که می‌تواند ما را در خوانش و درک اندیشه‌ها از جمله اندیشه‌های تربیتی کمک کند (Azad Aramaki, 2010: 19). این دیدگاه در مخالفت با رویکرد پوزیتیویستی علم شکل گرفته است. دیدگاه پارادایمی در تبیین نظریه‌های علمی این است که در شکل‌گیری نظریه‌ها و معرفت علمی پیش‌فرض‌های فلسفی و پارادایم‌ها نقش مهمی دارند (Iman, 2012: 39). بنیان‌گذار رویکرد پارادایمی «تامس کوهن» است، که در کتاب ساختار انقلاب‌های علمی این اندیشه را مطرح کرد (Cohen, 2017).

تامس کوهن فیزیکدان و فیلسوف آمریکایی در نیمه دوم قرن بیستم با طرح دیدگاهی کل‌گرایانه و با تکیه بر روش تاریخی، تحولی اساسی در فلسفه علم معاصر ایجاد کرد. کوهن رویکرد تاریخی را جایگزین روش تحلیلی کرد. از نگاه او تفاوت علم و غیرعلم پارادایم است (Sadeghi, 2018: 73). براساس نظر کوهن اندیشه‌های علمی مبتنی بر پارادایم است. به‌زعم او پارادایم عبارت است از دستاوردهای علمی‌ای است که عموماً پذیرفته شده‌اند و برای مدتی مسائل و راه‌حل‌های الگو را در اختیار جامعه‌ای از کاوش‌گران قرار می‌دهند (Cohen, 1970: 170).

هرچند مدل کوهن برای علوم طبیعی طراحی شده است در علوم انسانی نیز کاربرد دارد. ریتزر با به‌کارگیری مفهوم پارادایم در جامعه‌شناسی آن را شامل سه پارادایم واقعیت اجتماعی، تعریف اجتماعی و رفتار اجتماعی می‌داند (Ritzer, 1968: 248). هاگت و چورلی (۱۹۶۷) پارادایم‌ها در علم جغرافی را به جبر محیطی، امکان‌گرایی و استثنائگرایی تقسیم کرده است (Shokoochi, 2015: 26). ولین (۱۹۹۶) در مقاله (پارادایم و

سیاست) با تعدیل نظریه کوهن کوشید آن را با مقتضیات علم سیاست سازگار کند (Moini Alamdari, 2011: 47).

اوصاف پارادایم‌ها سه رکن اساسی دارند هستی‌شناسی، شناخت‌شناسی و روش‌شناسی (Danaee Fard, 2013: 61).

هستی‌شناسی به مفروضاتی اشاره می‌کند که درباره ماهیت واقعیت اجتماعی سخن می‌گوید. معرفت‌شناسی به مفروضاتی در مورد راه‌های ممکن کسب شناخت به واقعیت اجتماعی مربوط می‌شود. روش‌شناسی به این امر می‌پردازد که نظریه‌ها چگونه ایجاد و آزمون می‌شود (Habibi, 2014: 21).

نظریه‌های تربیتی نیز به عنوان جزئی از نظریه‌های علمی بر اساس پارادایم شکل گرفته‌اند. رویکرد پارادایمی با بررسی عناصر پارادایمی نظریه‌ها در قالب مفروضات هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و ارزش‌شناسی چهارچوب مفهومی مناسب جهت درک نظریه‌ها را فراهم می‌آورد. از آن جایی که تعلیم و تربیت نیز مبتنی بر مولفه‌های مهمی چون اهداف، محتوا و روش‌ها هستند لذا می‌توان از بررسی عناصر پارادایمی اندیشه‌ها، مولفه‌های تربیتی را استخراج کرد. نظریه‌های تعلیم و تربیت را با توجه به ملاک زمان می‌توان در سه پارادایم پیشامدرن، مدرن و پسامدرن مورد بررسی و تحلیل قرار داد.

الف) پارادایم پیشامدرن^۱

پیشامدرن به دوره زمانی از قرن‌های ۵ میلادی تا پانزده میلادی را شامل می‌شود. به عبارتی این دوره را در غرب دوران وسطی نیز می‌گویند. این دوره با رسمی شدن دین مسیحیت و از بین رفتن حکومت روم شروع شده و با زوال پایه‌های معرفتی سیاسی حاکمیت دینی کلیسا و بروز رنسانس به پایان می‌رسد.

عناصر پارادایم پیشامدرن

الف) هستی‌شناسی: پیشامدرن مبتنی بر نظریه‌های هیئت بطلمیوس و جهان بینی ارسطویی بود. در این نوع جهان بینی زمین مرکز ثابت هستی تلقی می‌شد. در قالب هستی‌شناسی پیشامدرن همه چیز متعادل است و عدالت به معنای آن است که همه چیز در جایگاه مقدر و محترم خویش قرار می‌گیرد. در پارادایم پیشامدرن اندیشمندان ضمن این که واقع‌گرا هستند با این حال واقعیت‌های کلی را معتبر می‌دانند و در دیدگاه‌های دینی واقعیت‌های کلی امری الهی و به خدا منجر می‌شود.

ب) معرفت‌شناسی: مبنای اصلی معرفت‌شناسی ماقبل مدرن، استناد به عقل‌گرایی کلی و استدلال قیاسی است. به طور کلی ماهیت معرفت‌شناسی اصالت گوهر یا جوهر بود و به این دلیل معرفت‌شناسی ثابت‌نگر به گونه‌ای کیهان‌شناسی خیمه‌ای منتهی می‌شد. بر اساس هستی‌شناسی پیشامدرن که هستی ثابت است وظیفه معرفت، کشف، شناسایی و تعریف این وجود لامتغیر است نه تغییر آن.

ج) انسان‌شناسی: در پارادایم پیشامدرن انسان از دو واقعیت جسم و روح تشکیل شده است که روح بر جسم تسلط دارد و حقیقی است به طور کلی انسان‌شناسی ماقبل مدرن متأثر از نوع نگاه به طبیعت یا نظام کیهان‌شناسی آن بوده است. چنان که ارسطو می‌گفت: «انسان در طبیعت است و انسان در آن به قوه به فعل درمی‌آید.» برای افلاطون مثل یا غار کمال قطعیت یافتگی انسان است. اگر طبیعت یا مثل کمال یافتگی انسان باشد انسان کلا طبیعتی تغییرناپذیر دارد. نتیجه دیگر این نوع نگاه انسان‌شناختی این است که چون کل ذاتا مقدم بر اجزاء است پس انسان هضم شده در اجتماع یا دولت شهر خواهد بود (Ghazalsoftli, 2013: 17).

نظریه‌های پارادایم پیشامدرن

۱- **نظریه‌های فلسفی:** نظریه‌های فلسفی پیشامدرن عبارتند از: ایده‌آلیسم دینی و رئالیسم دینی

۱-۱- **ایده‌آلیسم دینی^۲:** مکتب ایده‌آلیسم نظریه‌ای است در فلسفه که واقعیت اساسی را ایده یا ذهن می‌داند. مکتب ایده‌آلیسم بعدها از طریق فیلسوفان و عالمان دینی در نگرش مسیحیت تجلی یافت و به نام ایده‌آلیسم مذهبی یا مسیحی رایج شد. بنیان گذار این مکتب اگوستین بود. اگوستین میان فلسفه دوره باستان (افلاطون و افلاطونیان) و مسیحیت آشتی داد.

آراء تربیتی اگوستین را می‌توان در کتاب اعترافات او باز یافت. هدف تربیت بار آوردن مسیحی حقیقی است. وی به پیروی از نوافلاطونیان و دیانت مسیح به صفای باطنی اهمیت بسیار قائل است. اگوستین مانند افلاطون اعتقاد دارد که افراد دانش را تولید نمی‌کنند. خدا قبلاً آنرا ایجاد نموده است و افراد می‌توانند آن را از طریق تلاش و پی بردن به خداوند کشف نمایند (Dinarvand, 2013: 113). به اعتقاد اگوستین آدمی بر اثر معصیت ازلی گناهکار به دنیا می‌آید و تنها لطف و بخشایش الهی است که باعث نجات او می‌شود (Agustin, et al, 1964: 73).

۱-۲- **رئالیسم دینی:** بنیان گذار رئالیسم دینی توماس آکویناس می‌باشد. آکویناس نظریات فلسفی ارسطو را با آموزه‌های دینی مسیح تلفیق نمود. آکویناس بیشتر نظریه‌های فلسفی را از قبیل ماده و صورت، علت العلل، ترکیب جسم و روح و غیره را پذیرفت اما نهایت را به عقل کل و خداوند نسبت داد. آکویناس توانست با به هم پیوستن تعالیم ارسطو و الهیات کلیسا، فلسفه مسیحی جدیدی را بیاورد که بعداً تومیسیم یا فلسفه تومیسیم نام گرفت (Neler, 1999: 22).

دیدگاه‌های آکویناس در تعلیم و تربیت با موضع فلسفی او هماهنگ است. مطابق نظریه او دانش را می‌توان از راه داده کسب کرد. دانش می‌تواند آدمی را به خدا برساند. به شرط آن که یادگیرنده آن را از دیدگاهی مناسب بنگرد. به اعتقاد آکویناس هر کس باید از مطالعه ماده به مطالعه صورت برسد.

۲- **نظریه‌های دینی:** دین از زمان‌های دور جزء یکی از عوامل مهم تربیت به شمار می‌رفت. در ادیان غرب پس از یهود دین مسیح نقش موثری در تربیت ایفا می‌کند. دین مسیح بیشترین پیرو را در غرب دارد. دین مسیح همانند دین یهود و اسلام، پیوسته مردم را به راستی و درستی و شناخت خداوند متعال و اجرای قوانین درست مذهبی دعوت نموده است.

دلالت‌های پارادایم پیشامدرن در تربیت: هدف تربیت در پارادایم پیشامدرن، رسیدن به خدا و یا خداگونه شدن است. در این دوره بر خلاف یونان و روم باستان فرد برای جامعه یا دولت تربیت نمی‌شود زیرا هدف در نهایت آماده ساختن فرد برای رستگاری در جهان دیگر و تحقق بخشیدن مدینه به اصطلاح الهی است. روش‌های تربیتی در مدارس و مراکز آموزشی در دوره‌های اول سده‌های میانه با توجه به نظریه اگوستین مبتنی بر تذکر، تصفیه باطن، تفکر و توسل به دعا بود. رسیدن به حقیقت یعنی خدا متکی بر ایمان بود تا عقل. در دوره دوم به بعد با حاکمیت نظریه آکویناس روش‌های تربیتی عقلانی‌تر شد. در این سده‌ها آموزشی حاکم بود که به روش اسکولاستیک (مدرسه‌ای) معروف است و اساس آن خواندن متون به وسیله استاد و بحث و مجادله است که از طرف استاد رهبری می‌شود. این روش کتابی و منطقی در مقایسه با روش تبدیلی از این حیث که به پرورش تعقل می‌انجامد نوعی پیشرفت محسوب می‌شود (Kardan 2009:85).

نقد پارادایم پیشامدرن در تربیت: نظریه‌های تربیتی پیشامدرن از این لحاظ که بر بعد معنوی انسان تأکید داشته اند قابل ستایشند. همچنین در بخش معرفت شناختی بر جنبه شهودی معرفت توجه داشته اند؛ اما رویکردهای پیشامدرن با عدم توجه به سایر ابعاد وجودی انسان مانند عقلانی، جسمانی و اجتماعی از ضعف اساسی رنج می‌برند.

در پارادایم پیشامدرن به فردیت فرد توجهی نمی‌شد یعنی فرد به لحاظ عضوی از کل یا جامعه معنا داشت و از این لحاظ مستقل نبود در صورتی که شکوفایی استعدادهای فرد بیشتر در تلاش‌های فردی افراد میسر است. منبع کسب شناخت‌های بشری در پارادایم پیشامدرن جامعه و یا دین بود و این امر مانع بزرگ تحرک فرد در کسب حقیقت بود.

در دوره پیشامدرن هدف‌های از آموزش و پرورش متنوع نبود و فرد تربیت یافته فردی اجتماع‌پذیر دانسته می‌شد. روش‌های آموزش نیز بیشتر بر عقل انتزاعی و همچنین انتقال اطلاعات تأکید داشت.

ب) پارادایم مدرن

مدرن از نظر لغت به معنای اکنون، همین حالا است. مدرن در مقابل گذشته یا سنت قرار دارد. در این مقاله منظور از مدرن اندیشه‌های است که از دوره رنسانس یعنی از قرن پانزده به بعد در غرب در مقابل اندیشه‌های سنتی یعنی قرون وسطی پدید آمده‌اند.

عناصر پارادایم مدرن

الف) هستی‌شناسی: جهان و هستی خود بنیاد و نامخلوق و حاصل سلسله حوادثی کوریا به عبارتی محصول قوانین مادی است (Ghara Maleki, 2011: 146). هستی‌شناسی فارغ از عناصر ماورایی و متافیزیکی است. طبیعت در مقابل ماوراء طبیعت و پیشرفت در مقابل ثبات پیشامدرن قرار می‌گیرد. جهان ابژه و متعلق شناسایی انسان و مجموعه اشیای بی جان و بی روح است. جهان ماشین بزرگی است که بدون حضور و نفوذ فاعل‌های مافوق طبیعی در حال کار و گردش خود بنیانه است. دانش به جهان توصیف و تغییر عالم به دنبال تغییر و تسلط بر طبیعت است.

ب) معرفت‌شناسی: به طور کلی معرفت جدید در دوران مدرن تماماً محصول تجربه‌گرایی (حس‌گرایی) و استدلال عقلانی قیاسی بود، آن چه به تسامح عقل‌گرایی نیوتنی و دکارتی نیز نامیده می‌شود.

معرفت شناختی مدرن با ایجاد چرخش بنیادین در مبادی روش شناختی علم تلاش نمود تا با طرح منطقی جدید زمینه‌های لازم را برای خود آگاهی و خودفهمی انسان ایجاد کند.

مفهوم محوری مندرج در این منطوق با «عقلانیت» و خرد باوری، شک دستوری، باور به نیروی سازنده عقل و اعتقاد به این امر است که می‌توان نوعی وضوح و شفافیت را که تنها عقل آن را ارائه می‌کند به حیات انسانی ارزانی داشت. این عقل متمایز با عقلانیت مذهبی و متافیزیکی پیشامدرن بود. (Nazari, 2011: 63)

ج) انسان‌شناسی: در نظام مدرن انسان محور همه تحولات و گسست‌های تاریخی و اجتماعی است. انسان قدرت درک و فهم همه پدیده‌ها را بدون رجوع به سنت و دین را دارد و می‌تواند خود را تحقق بخشد. نگرش ماتریالیستی با ثنویت دکارت رشد و نمو تازه‌ای یافت.

نظریه‌های پارادایم مدرن

۱- **نظریه‌های فلسفی:** نظریه‌های فلسفی مدرن عبارتند از: ایده‌آلیسم و رئالیسم جدید، ناتورالیسم، پراگماتیسم، اگزیستانسیالیسم، تحلیلی و پدیدارشناسی

۱-۱- **ایده‌آلیسم جدید:** با شروع عصر جدید در قرن پانزدهم و شانزدهم ایده‌آلیسم به صورت وسیعی به شیوه‌های منظم مورد بررسی قرار گرفت. این بررسی توسط نوشته‌های دکارت، برکلی، کانت، هگل، رویس حمایت شد (Ozman & Kraver, 2008: 37).

ایده‌آلیست‌های جدید بر خلاف ایده‌آلیست‌های قدیم معتقدند که ایده (مثل) نه در جهان مجرد بلکه در ذهن ما وجود دارند. این ذهن و تصورات ذهنی ماست که به موجودات تعین و صورت بخشیده است. ایده‌آلیست‌های جدید از نظر هستی‌شناسی سکولاریست هستند. در معرفت‌شناسی، گرایش آنها حسی و عقلی است و در انسان‌شناسی به اومانیسم گرایش دارند. ایده‌آلیست‌های جدید شامل دکارت، کانت، هگل و... هستند. نظریات ایده‌آلیست‌ها در زمینه تعلیم و تربیت تا حد زیادی از اندیشه‌های کانت و هگل متأثر گردیده است. ایده‌آلیست‌های جدید تحت تاثیر نظریات مکاتب متقدم و نیز مکاتب اصالت انسان در فلسفه معاصر، انسان را به منزله غایت همه چیز تلقی می‌کنند.

توجه به رشد ذهنی، ارزش‌های پایدار، رشد منش، جستجوی حقیقت، خودشکوفایی از اهداف تعلیم و تربیت در ایده‌آلیسم به شمار می‌آیند. روش دیالکتیک از جمله روش‌های مورد تأکید ایده‌آلیست‌های جدید در آموزش می‌باشد.

۱-۲- **رئالیسم جدید:** یکی از مشکلات عمده رئالیسم سنتی، ناکامی آن، در ایجاد شیوه مناسب تفکر استقرایی بود. رئالیسم جدید از تلاش برای اصلاح اشتباهات آغاز شد. بیکن آغازگر رئالیست جدید است. سپس لاک آن را توسعه داد و به فیلسوف‌های بعدی رسید.

رئالیست‌های جدید معتقدند هستی یا وجود عبارت است از آن چه در تجربه‌های ما آشکار می‌گردد. جهان واقعی است برای خود و وجه مشخصه آن این است که دائمی و پایدار است. تغییر در آن بر طبق قوانین ثابت طبیعت صورت می‌گیرد.

رئالیسم‌های جدید عقیده دارند انسان موجودی زیستی-اجتماعی است و پیوسته تحت تأثیر محیط طبیعی و اجتماعی خود قرار می‌گیرد. در معرفت‌شناسی معتقدند که باید مشاهدات و تجربیات را پایه معرفت و علم قرار داد و از طریق مشاهده و تجربه جزئیات مختلف جهان را از جنبه‌های مختلف مطالعه نمود.

هدف تربیت در دیدگاه رئالیسم جدید آماده کردن انسان برای زندگی در جامعه است. مدرسه باید اهداف اصلی فعالیت درسی خود را آشنا کردن شاگردان با قوانین حاکم محیط طبیعی و اجتماعی قرار دهد تا به خوبی سازگار شوند.

روش‌های آموزش رئالیسم جدید مبتنی بر روان‌شناسی رفتارگرا و روان‌شناسان شناختی می‌باشد. روش‌های تدریس مبتنی بر مشاهده آزمایش و تجربه و حل مسأله است. معلم نقش مهمی در فرایند آموزش دارد.

۱-۳- **ناتورالیسم:** واژه ناتورالیسم از کلمه nature در معنای طبیعت گرفته شده است. همچنین natural در معنای «طبیعی» می‌باشد. لذا می‌توان واژه ناتورالیسم را به صورت طبیعت‌گرایی یا مکتب اصالت طبیعت ترجمه نمود. بنیان گذار ناتورالیسم در قرن جدید روسو می‌باشد.

بر اساس آموزه‌های فلسفه ناتورالیسم طبیعت واقعی است. ماده و نه روح واقعی می‌باشد. دنیای مادی دنیای واقعی است طبیعت هستی واقعی است و توسط خودش کامل و توسط قوانین خودش تنظیم می‌شود. ناتورالیسم‌ها از این لحاظ که به وجود واقعیات خارج از ذهن یا عقل انسان معتقدند همانند رئالیسم‌ها هستند و به سبب اهمیتی که به تجربه می‌دهند در ردیف تجربه‌گرایان قرار می‌گیرند (Shoari Nezhad, 2016: 422). در فلسفه ناتورالیسم حواس انسان بالاترین ابراز و وسیله شناخت محسوب می‌شود. معرفت‌شناسی طبیعت‌گرایی بر آن است که حواس و ادراک حسی مبنای معرفت ما را نسبت به طبیعت تشکیل می‌دهد. ناتورالیست‌ها سرشت انسان را خوب می‌دانند بنابراین آن چه با این طبیعت خوب انسان سازگار باشد و برایش سودمند واقع شود دارای ارزش است.

تعلیم و تربیت باید امکان رشد طبیعی را فراهم سازد. شناخت روان و طبیعت نخستین پایه در امر تعلیم و تربیت محسوب می‌شود تجربه مهم‌ترین روش تدریس است. مدرسه چون محیط طبیعی باشد تا کودک بهتر جذب شود. تعلیم و تربیت باید با طبیعت دانش آموزان سازگار باشد.

۴-۱- پراگماتیسم: واژه‌ی پراگماتیسم به معنای کار، تمرین، عمل یا فعالیت گرفته شده است. اصطلاح پراگماتیسم ابتدا توسط پیرس مطرح شد، سپس توسط جیمز توسعه داده شد و دیوئی آنرا به شهرت رساند. ویلیام جیمز در باب معنای پراگماتیسم از نظر پیرس می‌نویسد: برای بسط دادن یک مفهوم ذهنی فقط لازم است معین کنیم این مفهوم برای ایجاد چگونه رفتاری به کار می‌آید و آن رفتار برای ما یگانه معنای آن است (James, 1991: 41).

پراگماتیسم یک فلسفه تجربی عمل و فلسفه‌ای به شیوه آمریکایی است. پراگماتیسم حقیقت را نه ذهنی و نه کاملاً عینی بلکه حقیقت را به نحوه و کیفیت تجربه و برخورد با محیط می‌داند (Sajadi, 2010: 133). دو مفهوم بسیار کلیدی در تمام شاخه‌های پراگماتیسم تجربه و تغییر است. تجربه در معنای وسیع آن، اساس جهان‌شناسی پراگماتیسم را تشکیل می‌دهد. پراگماتیسم‌ها جهان خارج را در حال تغییر و تحول و دگرگونی می‌دانند. انسان از دیدگاه پراگماتیست‌ها فاقد روح است و موجودی زیستی- اجتماعی است. بنیاد ارزش‌ها را بیشتر در فعالیت‌های فردی و اجتماعی جستجو می‌کنند و ارزش‌ها را نسبی می‌دانند.

از نظر پراگماتیسم‌ها هدف‌های تربیتی باید مبتنی بر تجربه باشد. روش‌های تدریس باید مبتنی بر حل مساله و درگیری دانش آموزان با موقعیت و بازسازی تجربه باشد. در کل می‌توان گفت در دیدگاه پراگماتیست‌ها جریان تربیت عمل رشد و تکامل و نوسازی تجربه است.

۵-۱- اگزیستانسیالیسم: اگزیستانسیالیسم بیشتر یک گرایش است تا نظام فلسفی منظم. مجموعه‌ای از عصبان‌ها علیه فلسفه‌های سنتی چون ایده‌آلیسم رئالیسم پراگماتیسم است. اگزیستانسیالیسم با کارهای که بر گارد در نیمه دوم قرن نوزدهم آغاز شد و در قرن بیستم توسط بابر، یاسپرس و سارتر گسترش یافت. در مکتب اگزیستانسیالیسم اعتقاد بر آن است که جهان خارج از ذهن انسان وجود واقعی دارد. در پیروان این مکتب هم افراد معتقد به خدا و هم افراد بی اعتقاد به خدا وجود دارد.

سارتر در کتاب اگزیستانسیالیسم و اصالت بشر معتقد است که اصل اول اگزیستانسیالیسم «تقدم وجود بر ماهیت است» به این معناست که بشر ابتدا وجود می‌یابد سپس خود را می‌شناسد و با اختیار ماهیت خود را می‌سازد (Sater, 2012: 23). فرض معرفت‌شناسی اگزیستانسیالیستی بر این است که فرد مسئول دانش و معرفت خویش است (Gootek, 2016: 177). معرفت‌شناسی اگزیستانسیالیستی از این شناخت متجلی می‌شود که تجربه و معرفت انسان ذهنی، شخصی، عقلانی و غیر عقلانی است (Alavi, 2007: 89). ارزش‌ها

از نظر اگزیستانسیالیست‌ها نه مطلق هستند و نه به وسیله معیارهای خارجی تعیین شده‌اند، بلکه ارزش‌ها با انتخاب آزاد شخص تعیین می‌شوند (Shoari Nezhad, 2016: 539).

اگزیستانسیالیست‌ها اساساً به آموزش و پرورش لیبرال علاقه مندند؛ یعنی آزادی انسان از انزوا و گمنامی. شعار اگزیستانسیالیست‌ها این است: تعلیم و تربیت برای سازگاری با رنج‌های انسانی، درماندگی‌ها، پریشانی‌ها و ترس از مسوولیت‌های زندگی بزرگسالی می‌باشد (Ravi, 2011: 191). به طور کلی هدف آموزش و پرورش از نظر اگزیستانسیالیست‌ها ساخت شخصیت، آفرینندگی، شکوفایی استعدادهای درونی فرد و بالا بردن کیفیت زندگی از طریق دانش و آگاهی و انسانی کردن زندگی است. روشهای تربیتی مورد تأکید اگزیستانسیالیست شامل استفاده از روش دموکراتیک، محور قرار دادن تجربه دانش آموز در یادگیری، روش محاوره سقراطی، روش کلاس درس باز، یادگیری با خودآزمایی و تشخیص فردی است.

۶-۱- فلسفه تحلیلی: دهه ۱۹۶۰ شاهد ظهور یک انقلاب در فلسفه تعلیم و تربیت بود که به رویکرد تحلیلی شهرت دارد (Beheshti, 2007: 271). فلسفه تحلیلی سه شاخه دارد که عبارتند: از پوزیتیویسم منطقی، اتمیسم منطقی و تحلیل زبانی. وجه مشترک هر سه شاخه وضوح بخشی به زبان است. بر اساس نظر فیلسوفان تحلیلی، کار فلسفه ارائه نظریه نیست، بلکه تحلیل زبان است؛ زیرا بسیاری از مشکلات و سوء تفاهم‌ها ناشی از کاربرد الفاظ مبهم است.

به نظر فیلسوفان تحلیلی حقایق مربوط به جهان و امور تجربی را علوم تعیین می‌کند، روش علم باید روش فلسفه باشد، اشیاء را فقط ضمن تجربه شخصی می‌توان شناخت، همه ارزش‌ها نسبی هستند و به نیازهای انسان و انسانیت بستگی دارند.

هدف تربیت در نظر فلسفه تحلیلی کمک به رشد و تکامل ذهنی و اجتماعی فرد است، معلم باید هر دانش آموز را به دانش گرایش علمی و ذهنی باز و عینی تشویق کند. این فلسفه مواد درسی خاصی پیشنهاد نمی‌کند ولی بر وحدت موضوعات درسی تأکید دارد.

۷-۱- پدیدارشناسی: پدیدارشناسی معادل واژه لاتین فنومنولوژی، مرکب از دو واژه «فنومن» به معنای پدیده یا پدیدار و «لوژی» به معنای شناخت و مکتب و روش است که توسط هوسرل با هدف نظام بخشیدن به فلسفه و علوم انسانی پایه گذاری شد. هوسرل با انتشار کتاب «ایده پدیدارشناسی» بسیاری از مباحث اصلی پدیدارشناسی را مطرح کرد (Husserl, 2008).

در اصطلاح، پدیدارشناسی عبارت از مطالعه پدیدار است. پدیده آن چیزی است که پدیدار و آشکار می‌شود. پدیدارشناسی منحصر به ساختارها و فعالیت‌های آگاهی بشر می‌پردازد.

بر اساس دیدگاه پدیدارشناسی تبیین کامل از جهان و دستیابی به حقیقت و استنباط علی و خلق بیانات مطلق امکان‌پذیر نیست. جهان اجتماعی، چیزی بیش از ساخته ذهنی تک تک انسانها نیست. (Boodlaee, 2019: 36)

نگاه پدیدارشناسی به ماهیت انسان بر مفاهیمی از قبیل تجربه زیسته، شخص محوری و ذهنیت‌گرایی استوار است. در این رابطه، هوسرل معتقد است انسان جهانی دارد که وی از آن به عنوان زیست جهان یا همان عالم تجربه یاد کرده است. هسته و مرکز معرفت در دیدگاه پدیدارشناسی شهود است که از آن به عنوان آگاهی نیز تعبیر می‌شود (Maleki & Khaleghi Nezhad, 2015: 38). پدیدارشناسی به ما امکان می‌دهد تا فهمی عینی و درست از کسانی که مسوولیت تعلیم و تربیت آنها به عهده ما است داشته باشیم (Jalili Nia & Mahoor Zadeh, 2016: 10). در تربیت پدیدارشناسی به حقیقت یا امر مطلق به عنوان هدف تربیت

توجه نمی‌شود. از مواردی که پدیدارشناسی می‌تواند در تعلیم و تربیت عملی موثر باشد، علاوه بر تفکر در معنای عام، کاربرد تفکر انتقادی در معنای خاص است. با پدیدارشناسی و تفسیر وضعیت است که می‌توان موانع بین معلم و دانش‌آموز را از بین برد. امروزه دیگر مناسب نیست معلم سخنگوی مطلق باشد (Soofiani, 2006: 60) در برنامه درسی پدیدارشناسی به دیدگاه‌های خطی پوزیتیویستی توجه نمی‌شود که تأکید بر استانداردسازی و اهداف رفتاری داشته باشد؛ بلکه تأکید عمده بر تغییر، کثرت و نواندیشی در همه ابعاد برنامه درسی دارد (Jalili Nia & Mahoor Zadeh, 2016: 7)

۲- نظریه‌های علمی^۳:

۲-۱- **زیست‌شناسی:** انسان از لحاظ زیست‌شناسی دوره‌هایی از تحول و تغییرات فیزیکی را طی می‌کند که از جمله قوانین طبیعی حاکم (به ویژه علوم انسانی تجربی) بر رشد آدمی است. علم بیولوژی و شاخه‌های مرتبط به آن مانند نوروبیولوژی و فیزیولوژی و نظایر آن می‌تواند تحولات جسمانی را تبیین کند. این موضوع، آن قدر در علم تربیت حائز اهمیت است که متخصصان تربیت از آن به عنوان زیست‌شناسی پرورشی یا بیولوژی تربیت یاد می‌کنند (Shokoochi, 2011: 64).

از جمله یافته‌های علم زیست‌شناسی که در قرون جدید موجب تحول نگرش‌ها در تربیت شده است، مفهوم سازگاری می‌باشد که از تحقیقات داروین به دست آمده است. این مفهوم بعدها توسط اسپنسر در رشته علوم اجتماعی به کار رفت و شکل‌گیری نظریه داروینیسم اجتماعی را فراهم ساخت. تعریف تربیت در دیدگاه زیست‌شناسی را می‌توان بر مبنای مفهوم سازگاری چنین بیان کرد: فرد تربیت یافته فردی است که نسبت به محیط از سازگاری مطلوبی برخوردار باشد.

۲-۲- **روان‌شناسی:** انسان موجودی زیستی، روانی و اجتماعی است. تربیت باید مبتنی بر ابعاد وجودی انسان باشد. تعلیم و تربیت فرایند کنترل و اصلاح رفتار می‌باشد. رفتار نیز دارای ابعاد جسمی، ذهنی و عاطفی است. روان‌شناسی به دنبال شناخت قانونمندی‌های حاکم بر روان و رفتار آدمی است روان‌شناسی در تاریخ تحولات و توسعه خود دستاوردهای نظری و عملی فراوانی داشته است. تبیین مفاهیمی چون رشد، یادگیری، ادراک، انگیزش، شخصیت، رفتار و آموزش از سوی صاحب نظران شاخه‌های مختلف روان‌شناسی، روشن‌گری‌های بسیاری را فراهم آورده است.

تربیت بر اساس دیدگاه‌های مختلف روان‌شناسی به صورت‌های گوناگونی تعریف شده است. به عنوان مثال روان‌شناسان کلاسیک تربیت را شکوفای استعداد‌های نهائی می‌دانند اما روان‌شناسان رفتارگرا تربیت را در تغییر رفتار خلاصه کرده‌اند (Seif, 2007: 120). روان‌شناسان انسان‌گرا بحث خودشکوفایی یا تحقق شخصیت اصیل را مطرح کرده‌اند که با مفهوم انسان هستی‌دار نظریه‌های اگزیستانسیالیسم مطابقت دارد.

۲-۳- **جامعه‌شناسی:** آموزش و پرورش یک امر اجتماعی است؛ زیرا انسان ذاتاً موجودی اجتماعی است. یکی از اهداف مهم تربیت اجتماعی بار آوردن کودکان و نوجوانان است و بنابراین عامل اجتماعی و جامعه‌شناختی نقش مهمی در تعلیم و تربیت یک فرد ایفا می‌کند.

جامعه‌شناسی آموزش و پرورش یکی از گرایش‌های اصلی جامعه‌شناسی است که به بررسی عوامل اجتماعی مؤثر در تربیت و یا ارتباط بین آموزش و پرورش و جامعه می‌پردازد (Alagheband, 2015: 20). به طور کلی در جامعه‌شناسی چهار نظریه در ارتباط با آموزش و پرورش و جامعه مطرح شده است. این نظریه‌ها را می‌توان به نام‌های کارکردگرایی، تضادگرایی، تعامل‌گرایی و انتقادی^۴ بیان کرد.

در نظریه‌های کارکردگرایی آموزش و پرورش نقش مهمی در حفظ و بقای جامعه دارد. دورکیم، پارسونز از پیشگامان این نظریه هستند.^۵ در دیدگاه کارکردگرایی، تعلیم و تربیت با مفاهیم جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری مرتبط است. در دیدگاه تضادگرایی آموزش و پرورش موجب بقای طبقه حاکم یعنی نظام سرمایه‌داری است. نظریه‌پردازان تضادگرایی با الهام از نظریه مارکس^۶ آموزش و پرورش را نهادی محافظه‌کار می‌دانند. تعلیم و تربیت حقیقی نوعی آگاهی بخشی است برای طبقات پایینی که مورد سلطه قرار گرفته‌اند تا در تغییر نظام اجتماعی کوشا باشند.

تعامل‌گرایی برعکس دو نظریه قبلی نظریه‌ای خردگرا است. ضمناً علاوه بر تأثیر جامعه نیروهای اجتماعی بر فرد به تأثیرات فرد بر جامعه همچنین تعامل فرد و ساختارهای اجتماعی می‌پردازد. کولی و مید از نظریه‌پردازان معروف این دیدگاه هستند.

۴-۲ اقتصاد: امروزه آموزش و پرورش به عنوان اساسی‌ترین نهاد اجتماعی هر جامعه در رشد و توسعه توانسته است نقش پر اهمیت خود را در مسایل اقتصادی و اجتماعی ایفا کند. آموزش و پرورش چه به صورت ارتقای سطح کیفیت نیروی کار و آموزش دیده و چه به صورت تولید دانش در طریق تحقیق انجام شده در مراکز آموزشی نقش فراوانی در موفقیت اقتصادی افراد و کشورها ایفا می‌کند.

اگر آموزش را نوعی سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی بدانیم، می‌توان ادعا کرد آموزش زیربنای توسعه اقتصادی و اجتماعی است؛ زیرا توسعه همواره مرهون دو عامل سرمایه مادی و سرمایه انسانی است. تجربه کشورهایی که منابع انسانی غنی دارند ثابت کرده است که با وجود کمبود منابع طبیعی توان توسعه اقتصادی را دارند زیرا دانش نهفته در انسان‌ها مبنایی برای افزایش بهره‌وری کل عوامل تولید خواهد بود. همه عوامل را که در رابطه آموزش و پرورش و اقتصاد مؤثرند در رشته اقتصاد آموزش و پرورش مطرح می‌شوند.

با توجه به این که علم اقتصاد به دو دسته اقتصاد خرد و اقتصاد کلان تقسیم می‌شود لذا اقتصاد آموزش نیز می‌تواند در دو سطح اقتصاد خرد و اقتصاد کلان مورد بررسی قرار گیرد. به طور کلی دیدگاه‌های اقتصاد دانان در آموزش و پرورش برای توسعه به سه دسته کلاسیک، نئوکلاسیک و معاصر قابل تقسیم است (Sobhani) (Nezhad And Manafi Sharaf Abad, 2011: 257). اقتصاددانان کلاسیک و نئوکلاسیک به اهمیت آموزش به مثابه یکی از موضوعات سرمایه‌گذاری توجه کرده‌اند.^۷

اقتصاددانان متأخر و معاصر نیز مانند شولتز، گری‌بگر، کوزنتس، لویس، هاریستون، بر مسایل مربوط به چگونگی به کارگیری سرمایه در آموزش را مطالعه کرده‌اند. و همگی بر این اعتقاد بوده‌اند که ارتباط معینی بین آموزش، آزادی و رفاه در جامعه وجود دارد (Mokhtari Poor, 2003: 34).

دلالت‌های پارادایم مدرن در تربیت: واقعیت در پارادایم مدرن طبیعت و جهان مادی است. این واقعیت می‌تواند طبیعی و اجتماعی می‌باشد. بنابراین هدف‌های تربیتی در پارادایم مدرن بیشتر تمرکز بر موفقیت در سازش با محیط طبیعی و اجتماعی دارد.

از دیدگاه مدرنیسم مدارس نهادهایی هستند که در اجتماعات واقعی دارای موقعیتی خاص‌اند. مدارس خواستار دانش آموزانی هستند که هم دارای تجربه و مهارت‌های مفید و کامل برای موفقیت در زندگی اجتماعی هستند و هم امکان شکل‌گیری یک جامعه آرمانی به شکلی که مدرنیسم ترسیم می‌کند وجود دارد (Ahanchian, 2003: 40). روش تدریس در پارادایم مدرن تابع ملاک موازین عقلانی و منطقی است در این رویکرد دانش عینی، مستقل از فراگیر و ناوابسته به ویژگی‌های روانی، اجتماعی، شخصیتی، تاریخی و

غیره است (Mehr Mohammadi, 2008: 42). به طور کلی نظریه‌های تدریس مدرن متأثر از نظریه‌های تدریس ثرندایک، اسکینر و بلوم است. تنها کسی که وظیفه ساختن و پرورش انسان عقلانی، کامل و رشید در نظام آموزش را بر عهده دارد معلم است. بر این اساس گرایش این دیدگاه به سمت معلم‌محوری است (Ramezani et al, 2014: 72). فلاسفه مدرن با بحث برای تعیین طبیعت ذهن و عقل انسانی علاقه داشتند، تا به کمک آن پیشرفت آدمی را تضمین کنند. هدف تربیت انسان خردمند بود. دیدگاه مدرنیسم با تکیه بر معرفت‌شناسی عقلی دکارت، کانت و هگل و معرفت‌شناسی تجربی بیکن، لاک راسل و دیگران انسان را در مرکز کائنات می‌داند و معتقد است که انسان به کمک عقل مدرن و شیوه‌های آن می‌تواند محیط طبیعی را بشناسد و به کنترل خود در آورد. تعلیم و تربیت در نوگرایی تعلیم و تربیت کمی‌گرا و مبتنی بر عینیت‌گرایی است (Mohsenpoor, 2012: 52).

نقد پارادایم مدرن در تربیت: عصر مدرن تغییرات اساسی در موضوعات مختلف علمی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه غرب ایجاد کرد. یکی از این تغییرات در حوزه آموزش و پرورش، توجه به توانایی‌های انسان و پیشرفت علوم مختلف بود. مدارس مدرن با نگرش مثبتی که در توانایی‌های انسان ایجاد شده بود، سعی در رشد ابعاد عقلانی انسان در برنامه‌ها و اهداف درسی داشتند؛ مدرنیسم باعث رشد و گسترش سازمان‌ها و نهادهای آموزشی و همچنین توجه مردم به آموزش و پرورش شد اما این اندیشه‌ها توسط علمای دینی و اندیشمندان پست مدرن مورد انتقاد قرار گرفت. علمای دینی از توجه نشدن به ابعاد معنوی و پست مدرن‌ها از عدم توجه به جنبه عاطفی انسان سخن گفته‌اند.

مدرنیسم در اصل مبتنی بر فردگرایی است. در مدرنیسم به فرد و توانایی‌هایش اهمیت داده شد. یعنی فرد با توجه به استعداد عقلانی که دارد می‌تواند موجب پیشرفت خود و جامعه شود. اما چالش‌هایی که عقلانیت به وجود آورد موجب کم‌توجهی به آن شد. بحث آثار منفی بوروکراسی در آموزش و پرورش توسط وبر و همچنین پیامدهای منفی عقلانیت ابزاری که توسط هابرماس و صاحب‌نظران انتقادی مطرح شد (مفاهیم سلطه آموزشی، میانمایگی، تبعیض جنسیتی و...) نمونه‌هایی از این چالش، هستند.

ج) پارادایم پست‌مدرن^۸

پست مدرنیسم از دو جزء «Post» به معنای بعد یا پس و «Modernism» به معنای نوگرایی تشکیل شده است و در مجموع یعنی بعد از نوگرایی.

در تعبیر پست مدرنیسم دیدگاه‌های متفاوتی ارائه شده است. از میان تعبیرهای گوناگون، این واژه گاه به معنی پس از و فراتر از به کار می‌رود و گاه به معنای دوره زمانی بعد از مدرنیسم کاربرد دارد (Naghibzadeh, 2008: 373).

برخی آن را ادامه دهنده دوره مدرن می‌دانند که به بیان ابهامات و توسعه مدرن می‌پردازد. لیوتار پست مدرن را گریز از کل‌گرایی دوره مدرن می‌داند و هابرماس پست مدرن را دوره رواج شک نسبت به عقل‌گرایی دوره مدرن (Kardan, 2009: 202). در کل، پست مدرن گونه‌ای از نظریه‌ها در عرصه جامعه‌شناسی و فلسفه سیاسی و اجتماعی است که با نگاهی بس انتقادی^۹ و مخالفت آمیز با اندیشه‌ها و نظریه‌های مدرن مواجه می‌شوند (Beheshti, 2010: 297).

عناصر پارادایم پست مدرنیسم:

(الف) هستی‌شناسی: پست‌مدرنیسم‌ها منکر واقعیت عینی و مستقل هستند و در عوض اعتقاد به واقعیت ساخته‌شده مخلوق بشر هستند. آن اعتقاد دارند که واقعیت، مطلق، ثابت و تبیینی نیستند به‌عبارت‌دیگر ضد واقع‌گرایی هستند. واقعیت از نظر آن‌ها عینی نیست بلکه ذهنی است. پست‌مدرنیست‌ها معتقدند هیچ‌گونه واقعیت قابل‌تعریف به‌صورت عینی وجود ندارد.

(ب) معرفت‌شناسی: معرفت‌شناسی پسامدرن متمایل به ذهنیت‌گرایی اجتماعی است. پست‌مدرن‌ها شناخت را حاصل روابط جمعی و تعامل اجتماعی می‌دانند. بنابراین از این دیدگاه شناخت نمی‌تواند ثابت، عینی و جهانی باشد بلکه محلی و نسبی است. پست‌مدرنیست‌ها برخلاف نظریات مدرنیستی که با جزمیت تام نسخه‌ها و روایت‌های کلی مدرنیته را نسخه‌های جهان‌شمول و فراگیر می‌خوانند از سنت، زبان و تاریخ، به‌منزله پیش‌زمینه فهم انسانی سخن می‌گویند. در نتیجه در برابر تأکید مدرنیته بر نسخه واحد و یگانه خود بر کثرت و چندگانگی یا پلورالیسم تأکید می‌ورزند.

(ج) انسان‌شناسی: انسان‌شناسی پست‌مدرن چندان مشخص نیست. از منظری عام پست‌مدرنیسم تکیه بر فردگرایی دارد زیرا نوعی تناسب و همبستگی میان برداشت پست‌مدرنیسم از یک‌طرف و فردگرایی از طرف دیگر در مورد انسان وجود دارد. نامشخص بودن خط‌مشی و اصول مواضع پست‌مدرنیسم به برداشت‌ها و قرائت‌های این مکتب در مقولات و پدیده‌های گوناگون انسانی نیز سرایت کرده است. در مجموع می‌توان گفت انسان پست‌مدرن موجودی چند چهره می‌باشد که هر چهره خود را بر مبنای یک تئوری و با فلسفه خاصی آرایش داده است. با این‌وجود هنوز معلوم نیست کدام‌یک از چهره‌های موجود چند چهره سیمای واقعی و حقیقی او را ترسیم می‌نماید (Rahnamae, 2012: 212).

نظریه‌های پست‌مدرن

۱- نظریه‌های فلسفی

۱-۱- پاساختارگرایی: پاساختارگرایی اندیشه‌ای است که از دهه ۱۹۶۰ به بعد به عنوان رهیافتی پرنفوذ فضای روشنگری فرانسه را به خود مشغول داشته و در پس نقد ساختارها، بنیان‌ها و مفروضات ساختارگرایی^{۱۰} و هر نوع اندیشه ساختارگرایانه است.

پاساختارگرایی بیشتر به معنی زیر سوال بردن آموزه‌ها و نظریاتی است که اساس ساختارگرایی را تشکیل می‌دهد (Farmahini, 2004: 48). شباهت و مباحث مشترک پاساختارگرایی و پست‌مدرنیسم باعث می‌شود که عده‌ای آن‌ها را یکسان تلقی کنند. پاساختارگرایی ارتباط نزدیکی با پست‌مدرنیسم دارد و یکی از نظریه‌های اصلی آن محسوب می‌شود (Salahshoori, 2011: 105).

فیلسوفان و بنیان‌گذاران اصلی پاساختارگرایی عبارتند از: دریدا، دلوز، گاتاری، فوکو و لیوتار. ویژگی‌های مهم پاساختارگرایی عبارتند از: ساختارشکنی یا شالوده‌شکنی که دریدا آن را ابداع کرد، عدم اعتماد به فرا روایت‌ها که نظریه لیوتار می‌باشد، تأکید بر تفاوت به جای همگونی، توجه به زبان، تمرکززدایی از ذهن، مفهوم گفتمان، حقیقت و قدرت.

به طور خلاصه می‌توان گفت مکتب پاساختارگرایی با دست شستن از داعیه‌های مکتب ساختارگرایی در خصوص عینیت، قطعیت و جامعیت و کنار گذاشتن و در نهایت نفی و طرد این قبیل داعیه‌ها، راه تازه‌ای را در برابر تحقیقات و پژوهش‌های علمی گشوده است (Nozari, 2000: 181).

پساساختارگرایان با هر نوع نظریه‌ای که تبیین کلی و جهان شمول از پدیده‌ها باشد، مخالفت می‌کند و هر گونه تمامیت‌جویی و کل‌گرایی را نامطلوب تلقی می‌کند. واقعیت امری عینی نیست. پاساختارگرایان معتقدند، تعلیم و تربیت در حال حاضر حافظ ایدئولوژی و ایدئولوژی پشتوانه تعلیم و تربیت است. در حالی که ایدئولوژی دچار بحران و تزلزل شده است و نمی‌توان هویت و ساختار واحدی را برای انسان‌ها در نظر گرفت. تعلیم و تربیت پاساختارگرایی منتقد ساختارهای یکسان دوره مدرنیسم است. هدف تعلیم و تربیت از دیدگاه پاساختارگرایی، توجه به تفاوت‌ها و ناهمسانی‌ها، تفاوت‌های فردی در خرده فرهنگ یا ایجاد فضای دموکراتیک است. در تعلیم و تربیت پاساختارگرایی به جای تفکر عمودی به تفکر افقی (خلاقیت) توجه می‌شود.

در تفکر افقی، فرد از تمام ظرفیتهای ذهنی خود استفاده می‌کند. برنامه‌های درسی باید بر اساس ویژگی یک شهروند نقاد بودن، مسئولیت‌پذیری و تحول آفرینی بنا گذاشته شود. روشهای آموزش مبتنی بر گفت و گوی انتقادی است (Salahshoori & Iman Zadeh, 2011: 149).

۱-۲- هرمنوتیک فلسفی: در چند دهه اخیر، هرمنوتیک به صورت یک شاخه مستقل در حوزه تفکر جایگاه خاصی پیدا کرده است. هرمنوتیک فلسفی با نقد هرمنوتیک‌های دوره مدرن یعنی هرمنوتیک شلایر ماخر و دیلتای با آراء هایدگر و به ویژه گادامر شکل گرفت. هرمنوتیک با آراء هایدگر، گادامر و شاگردان آنها از حوزه روش‌شناسی به ماهیت‌شناسی تبدیل می‌شود و مسئله اصلی هرمنوتیک به این مبدل می‌شود که ماهیت فهم چیست و فهم در چه شرایطی محقق می‌شود (Khosrow Panah, 2015: 212).

هرمنوتیک فلسفی از این طریق با پست مدرن مرتبط است که معتقد است فهم بدون پیش فرض‌ها و پیش داوری‌های مفسر ممکن نیست. دیدگاه‌های هرمنوتیک فلسفی زمینه ساز شکل‌گیری نسبی‌گرایی و پست مدرن می‌شود.

آن چه با بررسی آثار فلاسفه هرمنوتیک توجه را بیش از همه به خود جلب خواهد کرد، ماهیت دیالکتیکی، موقعیتی و غیر خطی فهم در این نوع فلسفه است. این نوع دیدگاه نسبت به فهم؛ پیامدهای خاصی را برای نظریه و عمل تربیتی به همراه خواهد داشت.

مهم‌ترین اجزای هدف در تعلیم و تربیت هرمنوتیکی را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

(الف) رویارویی با خود از طریق شک کردن نسبت به خود

(ب) تحمل ابهام و دلواپسی

(ج) اشتیاق برای به خطر انداختن عمیق‌ترین عقاید فردی خود

در هرمنوتیک، تدریس ماهیتی عمل‌گرا و گفت و گو در فرایند «با دیگران بودن» محوریت دارد. تاکید زیاد بر گفت و گو در این دیدگاه نشان دهنده جایگاه یادگیری است. بدین ترتیب تدریس ماهیتی دو جانبه، دیالکتیکی و سازنده دارد. نکته اساسی این است که اگر تدریس بر اساس اصول هرمنوتیک فلسفی باشد. دانش آموزان خود معنا را کشف می‌کنند. برای رسیدن به یک چنین وضعیتی باید امکان تفسیر در کلاس درس را فراهم کرد (Husseini & Mahmoodi, 2015: 94).

کاربرد هرمنوتیک در تدریس مستلزم به رسمیت شناختن شاگردان توسط معلم، احترام به رای آنان، صاحب رای داشتن آنان و کوشش برای متقاعد ساختن به جای تحمیل رای و نظر خویش است.

۱-۳- فمینیسم فلسفی: فمینیسم جریان فکری و نظری بین رشته‌ای است که در فلسفه نیز مطرح است.

فمینیسم به عنوان جریان فکری و نظری به لحاظ تاریخی و اجتماعی در نقادی مدرنیته و نظریه‌های اجتماعی

مطرح شده و با دو گانه زن و مرد و نظریه‌های متعدد در کلیت علوم انسانی و اجتماعی توسعه یافته است (Azad Eramaki, 2014: 437). فمینیسم آموزه‌ای است که وجه اصلی تمامی تفاسیر و گونه‌های آن بر این باور استوار است که زنان به دلیل جنسیتشان، گرفتار تبعیض هستند و لذا لازم است برای تغییر این وضعیت اقدام شود. فمینیسم در گذر تاریخ از شکل گیری تا به امروز صورت‌های گوناگون داشته است. به طور کلی فمینیسم سه موج را پشت سر گذاشته است. فمینیست در دوران متاخر غرب دو نوع است حقوق و فلسفی (Khatami, 2012, 596). فمینیسم حقوقی یک جریان مدرن است و به دنبال حقوق مدنی و حقوق شهروندی زنان است اکثر جریان‌های فمینیستی همه حقوقی هستند نه فلسفی. فمینیسم حقوقی به ساختار وجودی زن توجهی ندارد و صرفاً به دنبال آن است که زن و مرد را به برابری برساند یعنی زن را به مرد تشبیه می‌کند.

فمینیست‌های فلسفی معتقدند که الگوی زن باید مجزای از الگوی مرد باشد. تاکید فمینیسم فلسفی برعکس فمینیسم حقوقی که بر تشابه مرد و زن می‌اندیشد بر تفاوت زن و مرد تاکید دارد. بنابراین فمینیسم فلسفی در اصل یک جریان پست‌مدرن است.

فمینیسم پست‌مدرن فلسفی از تفاوت (به معنای دریدایی) آغاز می‌کنند. این جریان بر این باور است که زن و مرد از بنیاد موجود کاملاً متفاوت هستند. جسم، عقل، روان، نوع استدلال کردن، نوع عاطفه، عالمی که در آن زندگی می‌کنند، نوع زیست روحی، و... در زن و مرد متفاوت است.

فمینیست‌های فلسفی به دنبال آن هستند که عالم زن و عالم مرد را که یک عالم کیفی است از هم متمایز کنند. معرفت‌شناسی فمینیستی از نوع معرفت‌شناسی اجتماعی است. برخلاف معرفت‌شناسی سنتی منکر مطلق بودن حصول معرفت است و معرفت را حاصل عوامل اجتماعی می‌داند.

گرایش‌های گوناگون فمینیستی به تناسب تأثیر پذیری از اندیشه‌های متفاوت، هر یک اهداف، روش و محتوای‌ترین خاص خود را دارند. ما در این مقاله به وجه مشترک عناصر تربیتی فمینیست‌ها می‌پردازیم. اهداف تربیتی عبارتند از: تغییر داده نوع نگاه جامعه به زن و از بین بردن تبعیضات نهادینه شده، تثویز کردن فمینیسم و گسترش ریشه مطالعات زنان، بالا بردن حس اعتماد به نفس و احساس قدرت در زنان، توانمند سازی زنان برای مشارکت سیاسی و اجتماعی روش‌های تربیتی فمینیسم عبارتند از: مراقبت‌محوری به جای خرد پروری، برخورد یکسان با فراگیران، آموزش‌های مختلط، استفاده از رسانه‌های مختلف، استفاده از شعر، رمان، داستان، الگوسازی فمینیستی. در محتوای درسی به موارد زیر توجه می‌شود ۱- حذف کلیشه‌های جنسیتی. ۲- توجه جدی به اخلاق و روحیات زنانه، توجه به آموزش‌های کاربردی.

۲- نظریه‌های علمی

۱-۲- نظریه آشوب^{۱۱} و پیچیدگی^{۱۲} در علوم طبیعی: در چند دهه اخیر شاهد انقلاب عظیمی در علوم طبیعی بوده‌ایم. این انقلاب در شیوه درک و تبیین پدیده‌ها به وسیله اندیشمندی صورت گرفته است که در سالیان گذشته، تبیین‌های خود را در قالب‌های منظم و مشخص ارائه می‌دادند. این دانشمندان جهان را مجموعه‌ای از سیستم‌هایی تصور می‌کردند که مطابق با قوانین جبری طبیعت به طریق مشخص و قابل پیش‌بینی در حرکت است. از این‌رو معتقد بودند معلول‌ها به صورت خطی، برآیند علل خاصی هستند. اکنون آن‌ها بر نقش خلاقانه بی‌نظمی و آشوب تاکید کرده و جهان را مجموعه‌ای از سیستم‌هایی می‌دانند که به شیوه‌هایی «خودسازمان‌ده» عمل می‌نمایند و پیامدهای این شیوه زندگی وجود حالات غیرقابل پیش‌بینی و

تصادفی است. اما در این شرایط، قوانین جبری طبیعت کماکان حاکمیت دارند و پی برده شده که سیستم‌ها به شیوه‌ای دورانی عمل می‌کنند که در آن بی‌نظمی منجر به نظم و نظم منجر به بی‌نظمی می‌شود. امروزه دیگر تصور ساده از نحوه فعالیت جهان جای خود را به تصویری پیچیده و پارادوکس گونه داده است (Mahmoudi and Abedi, 2017: 256).

۲-۲- نظریه سازنده‌گرایی^{۱۳} در روانشناسی: از نظریه‌های روان‌شناسی یادگیری که ارتباط

بیشتری با پارادایم پسامدرن دارند نظریه ساختن‌گرایی یا سازنده‌گرایی است. سازنده‌گرایی ریشه در عصر پست‌مدرن و رویکردهای پسااثبات‌گرا دارد. سازنده‌گرایی در بستری رشد کرده که در آن نظریه‌ی سازه‌های شخصی، معارضه‌ای اساسی با برداشت مدرنیستی (اثبات‌گرایانه) از علم را در قلمرو روان‌شناسی فراهم آورده است (Eskandari, 2021: 373).

سازنده‌گرایی یک دیدگاه فلسفی و روان‌شناختی است که ادعا می‌کند افراد بخش اعظمی از چیزهایی که یاد می‌گیرند و درک می‌کنند را خودشان شکل داده یا می‌سازند (Shang, 2021: 404). بنابر دیدگاه روان‌شناسان ساختن‌گرا تفکر در موقعیت اتفاق می‌افتد و شناختی که به دست آمده است تا حد زیادی به وسیله افراد ساخته می‌شود که در این موقعیت‌ها عمل می‌کنند. بنابراین پیش‌فرض اساسی این دیدگاه این است که انسان‌ها یادگیرندگانی فعال هستند و باید شخصا به ساختن دانش و کشف اصول اساسی برای خود اقدام کنند. براساس این رویکرد دانش ساختن و معنا خلق کردنی است. تفاوت این دیدگاه با نظریه‌های رفتارگرایی و پردازش اطلاعات در این است که رفتارگرایی بر محیط فرد تاکید دارد و پردازش اطلاعات به یادگیری در درون ذهن فرد اهمیت می‌دهد و به بافتی که یادگیری در آن اتفاق می‌افتد، توجه چندانی نمی‌کند (Kadivar, 2017: 373).

۲-۳- نظریه انتقادی در جامعه‌شناسی: نظریه انتقادی یک نظریه اجتماعی و سیاسی است که ریشه

در آلمان دارد نمایندگان برجسته نظریه انتقادی عبارتند از: ماکس هورکهایمر، آدورنو، ماکوزه و هابرماس. نظریه‌پردازان انتقادی که تحت تاثیر اندیشه‌های هگل و مارکس بودند کوشیدند تا با در هم آمیزی فلسفه و نظریه اجتماعی وسایل لازم را برای تغییرات اجتماعی و خاتمه دادن به همه اشکال سلطه فراهم آورند (Beheshti, 2007: 280). به طور کلی هدف نظریه انتقادی در قالب آرمان دگرگون سازی، تحول جامعه و رهایی انسان مطرح گردید. این نظریه به دنبال ارائه و طرح الگوی جدیدی از تعلیم و تربیت در جهت رسیدن به عدالت اجتماعی است که در آن واژه‌هایی همچون رهایی بخشی، استیلا و برتری، تحول اجتماعی و مانند این‌ها کاربرد فراوانی دارد (Marzooghi, 2016: 93). نظریه‌پردازان انتقادی با تجدیدنظر در اصول و آموزه‌های مارکسیسم سنتی که بیشتر بر اقتصاد و طبقه تاکید داشت بیشترین تلاش خود را از تحلیل سلطه اقتصادی بر بررسی و نقد سلطه فرهنگی متمرکز نموده و بر نقش خرد و آگاهی تاکید زیادی داشتند.

نظریه‌های جامعه‌شناسی انتقادی موجب شکل‌گیری نظریه‌های تعلیم و تربیت انتقادی شد. نظریه‌پردازان تعلیم و تربیت انتقادی تربیت را به عنوان ابزاری برای کسب آگاهی و نبرد با طبقات حاکم مورد توجه ضمنی قرار دادند. در تعلیم و تربیت متفکرانی مانند فریر و ایلچ به بسط و گسترش نظریه انتقادی در تربیت پرداختند. آرمان تربیتی تعلیم و تربیت انتقادی درگیر شدن دانش‌آموزان با مباحث و موضوعات اجتماعی و پرورش مهارت‌های مربوط به حضور موثر در تغییر اجتماعی است. هدف نهایی تعلیم و تربیت انتقادی آماده سازی شهروندانی آگاه و انتقادی برای مشارکت فعال در جامعه می‌باشد. هدف این است که شاگردان بر مبنای

تفاوت‌های خود مدرسه را اصلاح کنند و به نحوی که مدارس به فضاهای عمومی آزادمنشانه تبدیل شوند (Dinarvand, 2013: 261).

مناسب‌ترین شیوه کار آموزش که اندیشمندان انتقادی به ویژه فریره و هابرماس بر آن تکیه می‌کنند، روش گفت و گو می‌باشد. گفت‌وگو قدرت فرد را در ادراک و پاسخ‌گویی به مسائل وسعت می‌بخشد و به تفکر آزادی می‌بخشد. فریره در کتاب «آموزش شناخت انتقادی» درصدد پایه‌گذاری تعلیم و تربیت مبتنی بر آزادی فکر است (Farireh, 1993: 36).

دلالت‌های پارادایم پست مدرنیسم در تربیت: در پارادایم پست مدرن عبارتند از احترام به تفاوت‌های فرهنگی، ارزش‌ها و زبان‌های گوناگون، پرورش قوه انتقادی، تأکید بر گفتمان سازنده، خودآفریندگی، کوشش برای رهایی بخشی دانش آموزان از تعلیم و بی عدالتی اقتصادی، سیاسی و فرهنگی. از دیدگاه پست مدرنیست‌ها تعلیم و تربیت فرایندی دو سویه و تعاملی است. بنابراین گفت و گوی جمعی و منتقدانه، روشی مهم در آموزش محسوب می‌شوند. اندیشه‌های پست مدرن بر یادگیری گروهی تأکید دارند و مشوق یادگیری همیارانه، تعامل‌های معین فردی و گروه‌های کاری هستند. پست مدرنیسم با انتقاد از روش‌های تدریس مدرنیته، در امر تدریس به ویژگی‌هایی چون بحران، آشفتگی، بیان‌های هم عرض، کثرت نظریه‌ها و روش‌های غیر عقلانی تأکید می‌کنند.

در این دیدگاه، تأکید بر یادگیرنده است و هر فردی معلومات و دانش خود را می‌سازد. رویکرد یاددهی - یادگیری، روش‌های تدریس یادگیری مشارکتی، ساخت شکنی، گفتمان و گفت و گوی نقادی در این دیدگاه تأکید می‌شوند (Ramezani et al, 2014: 75).

در حوزه برنامه و مهندسی درسی متفکران پست مدرن نظریه افرادی چون تایلر، شواب و بلوم را که مرتبط با دوره مدرن است مورد انتقاد قرار داده اند. برنامه درسی پست مدرن بر مباحثی تأکید دارد که موجب افزایش آگاهی فرهنگی، تاریخی، سیاسی، بوم شناختی، زیبا شناختی و الهیاتی می‌شود. برنامه و محتوای درسی باید به گونه‌ای باشد که افراد را در فرایند شدن قرار دهد. پست مدرن‌ها طرفدار رویکرد میان رشته‌ای هستند و برنامه‌های درسی یکسان را قبول ندارند. در مجموع باید گفت، برنامه درسی پست مدرن بر ابعاد هنری، غیرعقلانی، شهودی و نمایشی فرد در فرایند یادگیری تأکید دارند.

نقد پارادایم پست مدرن در تربیت: تربیت در دیدگاه پست مدرن بر مفاهیمی چون تفاوت‌های فردی، کثرت فرهنگی، گفتمان انتقادی و یادگیری محوری تأکید دارد که اینها از مزایای این دیدگاه به شمار می‌آیند، اما معایبی نیز دارند، از جمله در معرفت‌شناسی به نسبی‌گرایی می‌رسند. مخالفان پست مدرن (محافظه کاران، لیبرالیست‌ها، مدرنیست‌ها و فلاسفه تحلیلی) معتقدند، پست مدرن‌ها از نقش تربیت در انتقال فرهنگی غافلند. اصحاب تحلیلی فلسفه، عقاید پست مدرن‌ها را مانند توانمند سازی، رهایی بخشی و... را عاطفی و شعارگونه می‌دانند. رویکرد پست مدرن نیز مانند مدرنیسم اومانستی است؛ یعنی انسان تربیت یافته را این جهانی می‌داند. به عبارت دیگر از توجه به جهان دیگر رویگردان است.

نتیجه‌گیری

رویکرد پارادایمی از جمله رویکردها در نظریه‌پردازی و یا نظریه‌شناسی علمی است که می‌توان از طریق آن عناصر اساسی نظریه‌ها را مورد مطالعه قرار داده و به فهم اساسی آن‌ها دست یافت. رویکرد پارادایمی در مقابل رویکرد پوزیتیویستی در فلسفه علم شکل گرفت. تامس کوهن بنیان‌گذار رویکرد پارادایمی، فیزیک‌دان و فیلسوف

آمریکایی در نیمه دوم قرن بیستم با طرح دیدگاهی کل گرایانه و با تکیه بر روش تاریخی تحول‌ساز در فلسفه علم معاصر ایجاد کرد.

او معتقد است اندیشه‌ای علمی مبتنی بر مفروضات اساسی یا پیش فرض‌های هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناختی خاصی هستند که آن‌ها را پارادایم نامید. پارادایم‌ها به زعم او دستاوردهای علمی مشترکی هستند که برای مدتی الگوی کار اندیشمندان قرار می‌گیرند. تعلیم و تربیت نیز به عنوان یک رشته علمی تحت تاثیر اندیشه پارادایمی قرار می‌گیرند.

با بررسی و مطالعه نظریه‌های تعلیم و تربیت در چارچوب الگوی پارادایمی می‌توان آن‌ها را دسته‌بندی و قابل فهم ساخت. در این مطالعه اندیشه‌های تربیتی براساس ملاک زمان در سه پارادایم پسامدرن، مدرن و پسامدرن مورد بررسی قرار گرفت. با بررسی عناصر پارادایمی و نیز مولفه‌های تربیتی در پارادایم‌ها دیدگاه‌های تربیتی مشخص شده‌اند. مولفه‌های تربیتی شامل اهداف، محتوا و روش‌های آموزشی هستند که با عناصر پارادایمی هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و انسان‌شناسی مطابقت دارند.

در دوره پيشامدرن، نظریه‌ها بیشتر صبغه دینی و فلسفی داشتند. هستی‌شناسی پارادایم پيشامدرن، مبتنی بر واقعیت غیر مادی و الهی بود. در معرفت‌شناسی بر شناخت شهودی تأکید داشت. دلالت‌های تربیتی این اندیشه توجه به خدا به عنوان هدف و تزکیه نفس به عنوان روش تربیت می‌باشد. پارادایم مدرن از نقص پارادایم پیشین به وجود آمد. نظریه‌های این پارادایم (مدرن) به غیر از تغییرات فلسفی به سمت علمی تر شدن معارف بشری تغییر یافت و رشته‌های علمی جدیدی مانند زیست‌شناسی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی شکل گرفتند که مدعی نظریه‌های جدیدتری شدند. مبانی هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی پارادایم مدرن به سمت واقعیت مادی، شناخت‌های عقلی و تجربی تمایل پیدا کردند و این امر در تربیت، دلالت‌های دیگری را در پی داشت. در تربیت به جای توجه به خدا، هدف سازگاری با محیط مورد تأکید قرار گرفت. در روش‌های تربیتی به حل مسئله، روش اکتشافی، روش دیالکتیکی، تجربی و... توجه شد. مشکلاتی که به دنبال اندیشه‌های پارادایم مدرن پدید آمد، موجب شکل‌گیری پارادایم دیگری به نام پست مدرن شد. این که پست مدرن چیست، اقوال مختلفی ارائه شده است. در کل می‌توان گفت، پست مدرن نوعی نگرش انتقادی و بازبینی در مدرنیته است. برخلاف مدرنیته، واقعیت از نظر پست مدرن ها، مطلق، ثابت و تبیینی نیستند. به عبارتی دیگر، واقعیت ساخته شده بشر هستند. معرفت‌شناسی پست مدرن، مبتنی بر نوعی نسبی‌گرایی است. پست مدرن‌ها منکر و مخالف ارزش‌های اخلاقی و معنوی عام و جهان شمول هستند. مبانی فلسفی مذکور در تربیت، هدفهایی چون احترام به تفاوت‌های فرهنگی، پرورش قوه انتقادی، تأکید بر گفتمان سازنده و نیز روش‌های تربیتی ساخت شکنی، گفتگوی نقادی و یادگیری مشارکتی را به دنبال دارد. این پارادایم توسط محافظه کاران و فیلسوفان مدرن و عالمان دینی مورد نقد قرار گرفت. به زعم این منتقدان، دلالت‌های تربیتی پست مدرنیسم دچار نسبی‌گرایی است و به واقعیت‌های غایی و معنوی اعتنایی ندارد؛ حال آنکه تربیت بر واقعیت‌های غایی و روش‌های متقن استوار است.

در نهایت باید گفته شود که نظریه‌های تربیتی بیان شده در هر یک از پارادایم‌ها به جنبه‌های خاصی از تربیت اشاره داشته‌اند. در پارادایم پيشامدرن توجه اندیشه‌ها بر جنبه‌های متافیزیکی تربیت در پارادایم مدرن بر جنبه‌های واقعی و علمی تربیت و در پارادایم پست‌مدرن بر جنبه‌های فرهنگی تربیت توجه شده است. تربیت واقعی و حقیقی تأکید بر همه جنبه‌های تربیت است. اسلام مکتبی است که در تربیت بر همه ابعاد وجودی انسان تأکید دارد.

پی‌نوشت‌ها

۱. در برخی منابع پیشامدرن از قرن ۵ قبل از میلاد تا ۱۵ میلادی را شامل می‌شود.
۲. به ایده‌آلیسم دینی ایده‌آلیسم مذهبی هم گفته می‌شود.
۳. منظور از نظریه‌های علمی، نظریه‌های علمی تجربی است که از دوره جدید در غرب رشد و گسترش پیدا کرده‌اند. رشته‌های مرتبط علوم تجربی به تربیت عبارتند از زیست‌شناسی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، اقتصاد، سیاست و...
۴. از آنجایی که نظریه انتقادی بخشی از جریان پست مدرن به شمار می‌آید لذا در بخش پست مدرن به آن اشاره شده است.
۵. یکی از اهداف مهم تربیت، اجتماعی بار آوردن دانش آموزان است.
۶. از دیگر نظریه‌پردازان تضادگرایی ویر... هستند.
۷. برخی از اقتصاددانان کلاسیک عبارتند از: آدام اسمیت، ریکاردو، مالتوس و...
۸. در فارسی از پست مدرن با عبارت‌های مختلف از قبیل پسامدرن، پساتجددگرایی و پسانوین‌گرایی، فرانوین‌گرایی، فرامدرنیسم یاد می‌شود.
۹. پست مدرن نیز نوعی تفکر انتقادی محسوب می‌شود و به آن پست مدرنیسم انتقادی می‌گویند.
۱۰. ساختارگرایی اشاره به ساخت‌ها یا کل‌هایی دارد که در تعامل منظم اجزای مرتبط به وجود می‌آید. بنیان نظری ساخت‌گرایی را می‌توان در این گزاره خلاصه کرد. همه کردارهای انسانی را می‌توان به لحاظ نظری برحسب ساختارهای غایی که پیش از آن در تاریخ و جامعه موجودیت داشته و نهایتاً در زیست‌شناسی ذهن آدمی ریشه دارد تحلیل کرد.

۱1. Chaos Theory

12. Complexly Theory

13. Constructivism

References

- 0 Agustin, Et Al. (1993) *Theoretical Philosophy*, Trans. Mohammad Taghi Bahrami Harran Et Al., Book Translation and Publishing Company. (in Persian)
- 0 Ahanchian, Mohammad Reza (2003) *Education in Postmodern Conditions*, Tahoori Publications. (in Persian)
- 0 Alagheband, Ali (2015) *Sociology of Education*, Tehran: Psychic Publications. (in Persian)
- 0 Alavi, Hamidreza (2007) *Basic Points in the Philosophy of Education*, Kerman: Shahid Bahonar University of Kerman. (in Persian)
- 0 Azad Eramaki, Taghi (2000) *Theorizing in Sociology*, Jahad Daneshgahi Publications, Teacher Training Branch. (in Persian)
- 0 Bagheri, Khosrow (2010) *Research Approaches and Methods in Philosophy of Education*, Institute of Social Studies. (in Persian)
- 0 Beheshti, Saeed (2010) *Philosophical Reflections in Education*, Tehran: International Publication. (in Persian)
- 0 Boodlaee, Hassan (2019) *Phenomenological Research Method*, Andisheh Ehsan Publications. (in Persian)
- Botor, Celeste, and Ortinero, Anicet (1998) *Philosophy of Education Concerns: Purposes, Content and Methods of Education*. Manitia: Published By Reybook Store.
- 0 DanaeeFard, Hassan (2013) *Theorizing: Fundamentals and Methodology*, Tehran: Samt Publications. (in Persian)
- 0 Dinarvand, Hassan (2013) *Philosophical Schools and Theories of Education*, Tehran: Daneshparvar Publications. (in Persian)

- 0 Doll, W. (1993) *A Post Modern Perspective on Curricula*, Columbia University Teachers College Press.
- 0 Eskandari, Hossein (2021) *an Introduction to Contemporary Epistemology and Psychology*, Tehran: Roshd Publications. (in Persian)
- 0 Fani, Hojjatollah (1999) "Critique and Analysis of Modernism and Its Educational Implications", *Master Thesis*, Tehran: Tarbiat Modares University. (in Persian)
- 0 Farajolahi, Mehran Et Al. (2014) *Philosophical and Educational Ideas of Great Philosophers*, Tehran: Noor Alam Publications. (in Persian)
- 0 Farireh, Paolo (1993) *Teaching Critical Cognition*, Trans. Mansoureh Kaviani, Tehran: Agha Publications. (in Persian)
- 0 Farmahini Farahani (2004) Mohsen: *Postmodernism and Education*, Tehran: Ayizh Publications. (in Persian)
- 0 Ghara Maleki, Mohammad Reza (2011) "The Discourse of Modernity", Farda Publications. (in Persian)
- 0 Ghezelsoufa, Mohammad Taghi (2013) *Requirements of the History of Western Political Thought*, Tehran: Roshd Publications. (in Persian)
- 0 Gotek, Gerald: (2001) *Philosophical Schools in Education* Trans. Mohammad Javad Pakstrasht, Tehran: Samt Publications. (in Persian)
- 0 Habibi, GholamHassan (2014) *Methodological Insight*, Tehran: Everyone's Book Publications. (in Persian)
- 0 Hussein Nouredin and Mahmoodi, Afzal Sadat (2015) *Hermeneutics as a Basis for Dynamic and Creative Education*, Detensgeh Tehran Publications. (in Persian)
- 0 Husserl, Edmund (2008), *the Idea of Phenomenology*, trans. Abdolkarim Rashidian, Tehran: Scientific and Cultural Publications. (in Persian)
- 0 Iman, Mohammad Taghi (2012) *Philosophy of Research Methods in the Humanities*, Seminary and University Research Institute. (in Persian)
- 0 Jalilinia Tayebeh and Mahoorzadeh, Forouz (2015) "Explaining the Phenomenological Approach in the Curriculum", *Journal of New Educational Thoughts' Al-Zabra University*, Vol. 12: Issue 4. (in Persian)
- 0 James, William D. (1991) *Pragmatism*, Trans. Abdolkarim Rashidian, Tehran: Islamic Revolution Education Publications. (in Persian)
- 0 Kadivar, Parvin, (2017) *Learning Psychology*, Tehran: Side Publications. (in Persian)
- 0 Kardan, Ali Mohammad (2009) *The Course of Educational Views in the West*, Tehran: Samt Publications. (in Persian)
- 0 Khaleqinejad Hassan and Maleki, SeyedAli (2014) "Critique About Phenomenological Perspective in the Curriculum with Indices of Philosophical Foundations of Islamic Education", *Journal of Research in Islamic Education*, Vol: 22: 24. (in Persian)
- Kuhn. S. Thomas (1970) *The Structure of Scientific Revolutions* (Second Edition, Enlarged), Chicago: The University of Chicago Press, P x.
- 0 Mahmoodi, AmirHossein & Abedi, Akram (2017) *Theories of Organization and Management*, Tehran: Avaye Noor Publications. (in Persian)
- 0 Marzooghi, Rahmatullah (2016) *Islamic Paradigm of Science Production*, Tehran: Avaye Noor Publications. (in Persian)
- 0 Mehrmohammadi, Mahmoud (2008) *Rethinking the Teaching-Learning and Teacher Training Process*, Tehran: Madrasa Publications. (in Persian)

- 0 Mohsenpoor, Bahram (2012) *Comparative Education*, Tehran: Samt Publications. (in Persian)
- 0 Moini Alamdari Jahangir (2011) *Methodology of New Theories in Politics*, Tehran: University of Tehran Press. (in Persian)
- 0 Mokhtari Poor, Marzieh (2003) *Principles and Foundations of Education Economics*, Mashhad: Astan Quds Razavi Publications. (in Persian)
- 0 Nazari, Ali Ashraf (2011) "Modernity and Political Identity in Iran", Tehran: Mizan Publications. (in Persian)
- 0 Neler, Gf (2008) *Introduction to the Philosophy of Education*, trans. Fereydoun Bazargan, Tehran: Samt Publications. (in Persian)
- 0 Nozari, Hussein Ali (2000) *Postmodernism and Postmodernism*, Tehran: Naghsh Jahan Publications. (in Persian)
- 0 Ozman and Kraver, Howard and Samuel (2008) *Philosophical Foundations of Education*, Imam Khomeini Educational and Research Institute. (in Persian)
- 0 Ramezani, Musa Et Al., (2014) "Analysis of the Distance Education System from The Perspective of Modernism and Postmodernism", *Quarterly Journal of Research in The Philosophy of Education*, First Year: Vol. 2, Winter. (in Persian)
- Ravi, Samuel.S. (2011) *a Comprehensive Study of Education*, New Delhi: Published By Asoked.
- Ritzer Geovge (1968) "Paragigm and Lyssissacialgy the Issues". *American So Ciodaqical Review* 46-275-248.
- 0 Sadeghi, Reza (2018) *Philosophy of Coben Science*, Samt Publications. (in Persian)
- 0 Sartre, Jean-Paul (2012) *Existentialism and Human Originality*, Trans. Mostafa Rahimi, Tehran: Niloufar Publications. (in Persian)
- 0 Seif, Ali Akbar (2007) *Modern Educational Psychology*, Tehran: Doran Publications. (in Persian)
- 0 Shank, Dill H (2021), *Learning Theories*, Trans. Akbar Rezaei, Aydin Publications. (in Persian)
- 0 Shoarinezhad, Ali Akbar (2016) *Philosophy of Education*, Tehran: Amir Kabir Publications. (in Persian)
- 0 Shokoohi, GholamHussein (2011) *Principles and Foundations of Education*, Mashhad: Astan Quds Razavi Publications. (in Persian)
- 0 Shokoohi, Hussein (2015), *New Thoughts in the Philosophy of Geography*, (Vol. 1), Tehran: Institute of Geography and Cartography. (in Persian)
- 0 Sobhaninejad, Mehdi and Manafi Sharafabad, Kazem (2011) *Sociology of Education*, Tehran: Yastroon Publications. (in Persian)
- Soofiani, Mahmoud (2006) "Phenomenology and Education", *Quarterly Journal of the Seminary and University*, Twelfth Year: Vol. 38. (in Persian)
- 0 Zibakalam, Saeed (2017) *The Structure of Scientific Revolutions*, Tehran: Samt Publications. (in Persian)